

Jeppe Stavn

EN VESTJYSK HERREGÅRDSKUNSTNER OG HANS SAMTID

Af Carsten Teilman Hald

Så længe man beskæftiger sig med de kunstnere, der i sidste halvdel af det 18. århundrede virkede i hofkredsen og inden for hovedstadens cirkler, er man så nogenlunde heldigt stillet, idet hofregnskaber og kunstakademiets arkiv kan give mangt et fingerpeg om denne tidsalders kunstnere og deres produktion, selv om man ofte må erkende, at vor viden om selv de bekendteste kunstnere til tider er ret mangelfuld, således som f.eks. tilfældet er med den dansk-russiske hofmaler Vigilius Eriksen (1722-82), om hvis repræsentationsbilleder både fra det kejserlige russiske og fra det kongelige danske hof man kan sige en hel del, men om hans person ved man så uendelig lidt.

Undre kan det derfor ikke, at når man vender interessen bort fra hof- og hovedstadsområdet og beskæftiger sig med de i provinsen virkende kunstnere i decennierne omkring år 1800, der hovedsagelig fandt deres klientel blandt de velhavende herregårds- og kirkeejere, så er oplysningerne om disse og deres produktion meget mangelfulde. Om deres uddannelse, deres familieforhold og deres virke i almindelighed ved man som regel så godt som intet, og i mangfoldige tilfælde kender man fra vedkommende kunstners hånd kun et enkelt signeret arbejde, således som tilfældet er med det fra Gjellerupholm Samlingen ved Varde stammende billede af Antoinette Elisabeth v. Rosenørn (1745-69), hvor en påskrift på maleriets bagside har den meget sigende oplysning: »Malet af en bonde fra Aakjær gods P. Buck«; udover denne oplysning ved man kun, at den portrætterede først er blevet malet efter hendes død.¹ Andre arbejder fra denne øjensynlige habile bondes hånd

kendes ikke i dag. Eller hvem er den Martin Lund, der i 1763 udførte et alterbillede til Billum kirke – nu anbragt på alterets bagside – hvad har han ellers malet, hos hvem har han lært malerkunsten osv? I flere tilfælde kender man dog flere arbejder fra samme kunstners hånd, således som tilfældet er med Andreas Fich, der har malet en akvarel af den falske Caroline Mathilde, der i dag findes på Rosenborg, et billede, der egentlig forestiller en Bodil Sørensdatter, der udgav sig for dronningen. Til denne kunstners produktion henhører endvidere et i privateje værende billede af Ribe-bispen Stephan Tetens.

I enkelte tilfælde kan man ligefrem tale om et malerværksted, hvor en mester har haft flere eller færre lærlinge og svende under uddannelse og i arbejde, således f.eks. det af Anders Nielsen Windfeld (–1757-69–) i Farup ved Ribe drevne værksted, hvor man ved, at han har haft den i Tjæreborg fødte Truels Pedersen (1742-1816) gennem 8 år som medhjælper, idet vedkommende 12 år gammel blev sat i lære hos ham. Af dette værksteds produktion skal i denne forbindelse kun omtales den altertavle, som Windfeld i 1757 leverede til etatsråd A. C. de Teilman til Nørholm til opstilling i Torstrup kirke, en tavle der siden 1925 har været deponeret på Nationalmuseet i København.²

Fælles for de fleste af disse provincial-kunstnere er, at de i de fleste tilfælde egentlig er håndværkere, der er uddannet og udlært af tidligere generationer af håndværkere, der ligesom de selv ingen eller kun ringe kontakt har haft med kunstakademiet i København, men i besiddelse af et større eller mindre kunstnerisk talent. Fælles for disse kunstnere er endvidere, at deres arbejdsfelt har været stort, hvorfor de bliver endnu vanskeligere at rubricere, således at man f.eks. må nøjes med at konstatere, at de ved siden af almindeligt håndværksmæssigt arbejde har udøvet en eller flere af kunstens discipliner, således portrætmaleriet, billedskæreriet, dekorationsmaleriet osv. Som eksempel

herpå kan anføres Jacob Lange (1747-1818), der, som uddannet i faderens malerværksted i Fåborg, hovedsagelig levede af almindeligt anstrygearbejde, men som også efter lejlighed og ønske hos kundekredsen udførte portrætter, landskaber og perspektiver.

I mangfoldige tilfælde er det muligt at konstatere, at herregårdskunstnerne efter oprindelig at have været omkringrejsende, senere har knyttet sig til en bestemt slægt eller slægtskreds, således at kunstneren enten har været i fast ansættelsesforhold hos den pågældende herremand, eller også har han blot været logerende, der er blevet lønnet fra arbejde til arbejde. Der haves en del eksempler på, at en kunstner har fulgt bestemte slægter, således J. Hinrichs (-1800-), der virkede på Fyn hovedsagelig for slægterne Winterfeld og Steensen. Endvidere kan nævnes Christian Ulrik Milan (-1728-61), der virkede som dekorationsmaler og portrættør på Clausholm og Gl. Estrup hos henholdsvis slægterne Reventlow og Skeel. Fra slægterne v. Heinen og Schaffalitzsky de Muchadell kan nævnes Christian Rafn (1740-1825). Fra Muleslægten på Serritslevgård og formentlig også fra de med dem beslægtede Lautrup'er på Etsrup Hovedgård kendes Johan Christian Remin (-1757-), af hvem nogle habilt udførte portrætter af Muleslægten i dag opbevares på Koldinghus, medens de Lautrupske er i privat eje uden for landets grænser.³

Den sidste halvdel af det 18. århundrede blev den store byggeperiode blandt de vestjyske herregårde, der for hovedpartens vedkommende i Ribe amt var i slægten Teilmans eje. Nye avlsgårde og harmoniske nye hovedbygninger blev opført i en stilart, man med en vis ret kan kalde den »Teilmanske Klassicisme«, udført så vidt vides i større eller mindre omfang efter herremændenes egne tegninger og udkast med Peter Frisvad og hans efterfølger Mikkell Stobberup som murermestre.⁴ Denne byggeaktivitet, først og fremmest på Bramminge Hovedgård, Nørholm, Lunde-

rup og Endrupholm, har medført et vist behov for dekora-tions- og malerarbejde, og en tradition i den Teilmanske familie ved også at fortælle, at i 1780'erne kom maleren Jeppe Stavn til Endrupholm og søgte husly for en nat, men da denne var omme, havde han befundet sig så godt, og da der var arbejde at udføre på gården, foretrak han at blive et par dage til, og på denne måde blev han på Endrupholm indtil sin død.

I litteraturen ses Jeppe Stavn omtalt første gang af dr. phil. Oluf Nielsen, der i Historiske Efterretninger fra Skads Herred omtaler,⁵ at Endrupholms daværende ejer, etatsråd Tøger Reenberg de Teilman (1721-88) lod Jeppe Stavn male egnens dyr, planter og fugle, og at denne samling af fuglebilleder blev solgt ved auktion i 1852. I Ribe Stifts-tidende⁶ er fuglebillederne omtalt i forbindelse med et in-terview af cand. agro. Tøger de Teilman, Gjellerupholm, hvor der gives de første nogenlunde samlede oplysninger om kunstneren og hans produktion. I Historisk Årbog fra Ribe Amt er han omtalt to gange, den ene gang i relation til fuglebillederne,⁷ den anden i forbindelse med en artikel om herregårdsmøbler på Varde museum, hvor der omtales to billeder, som Jeppe Stavn har kopieret efter David Teniers den Yngre.⁸ Oplysningerne i sidstnævnte artikel har som kilde en notits af kantor V. Marke, der i sin egenskab af museumssekretær i museumsprotokollen har noteret følgende:

»Jeppe Stavn var født i Lemvig-egnen 1747, kom som ung mand til Endrupholm, hvor han levede resten af livet som maler, tjener, hus-ven og hofnar. Mangesidig kunstnerisk begavet, udførte bl.a. en mængde botaniske afbildninger for sin lærde herre«.

I museumstidsskriftet Arv & Eje har dr. phil. Erik Moltke i forbindelse med en artikel om oldtidsforskeren Martin Friederich Arnth⁹ offentliggjort en akvarel af Jeppe Stavn, der skal forestille den berygtede antikvar. Endelig skal også

museumsinspektør Gudmund Boesens artikel i Weilbacks kunstnerleksikon omtales;¹⁰ denne såvel som alle de tidligere i litteraturen forefundne kilder bygger alle på mundtlige oplysninger fra den Teilmanske familie, muligvis Oluf Nielsen dog undtagen, der som barnefødt på Endrupholm eventuelt kan have sin viden andetsteds fra.

Da den således foreliggende litteratur om Jeppe Stavn just ikke kan siges at være særlig righoldig, og i det hele taget mere misvisende end vejledende, skal der på grundlag af de i dag forefindende arkivalier og med udgangspunkt i hans kunstneriske efterladenskaber her tegnes et portræt af denne mand, der, medens han levede, var en kendt skikkelse blandt egnens beboere.

Fra Jeppe Stavns egen hånd foreligger der oplysninger om hans fødested, idet han har hugget sin egen »gravskrift« i et lille alabastrelief (kat. nr. 76), bestående af en indskriftstavle, der krones af en medaljon indeholdende hans navn og omhængt med en Louis XVI guirlande, hvor der står:

Barnfødt i Stavn Bye Aar 1747.
Kom til Endrupholm første Gang 1774
og anden Gang 1776 og har siden været
her paa Egnen.

Hovedkilden til vor viden om Jeppe Stavn skyldes imidlertid hofjægermester og kammerjunker Andreas Charles de Teilman til Kærgård (1786-1852), søn af etatsråd Tøger Reenberg de Teilman og hustru Sophie Amalie von Gersdorff, der ejede Endrupholm, da Jeppe Stavn kom både første og anden gang. Hofjægermesteren har bag på Jeppe Stavns selvportræt (kat. nr. 19) på sine gamle dage nednoteret kunstnerens biografi, der lyder således:

Kunstneren Jeppe Pedersen Stavn.
Fød ved Lemvig i Juli 1747, død på Endrupholm 1826.
Det var en brav og ærlig Mand med et stort Talent af Naturen. Han malede, hvilket han havde lært af en Ellermann, der var Portraitmaler;

desuden arbejdede han godt med Gravstikken og efterlod flere Kobberstik. Stavn skar i Signeter og arbejdede godt i Jern, Elfenben, Rav etc. Var Bøsemager, spillede næsten alle Instrumenter. Var en ivrig Jæger og god Skytte. Han har især malet mange Fisk, Fugle, Planter fra Endrupholm, hvor han opholdt sig fra 1789-1826.

Herefter ligger det fast i henhold til Jeppe Stavns egne oplysninger, at han er født i Stavn by i Farstrup sogn, Slet herred, Ålborg amt, hvor kirkebogen også oplyser, at han er født som søn af Peder Christensen og Karen Christensdatter og døbt 28. maj 1747.¹¹ Udgået således fra et bondemiljø, men som hofjægermesteren oplyser fra naturens hånd begavet med kunstneriske evner er han formentlig tidligt blevet sat i malerlære. Biografien oplyser »hos en Ellermann«, der formentlig er identisk med W. Ellermann (-1781), af hvem der i dag kun er bevaret to signerede olieportrætter, forestillende etatsråd Jens Fædder til Refs og hustru Anne Marie Charisius, altså et herremandspar fra den Stavnske fødeegn. Fra Jeppe Stavns hånd har man i dag kun kendskab til tre signerede oliemalerier på lærred (kat. nr. 8, 9, 10), hvoraf de to forestiller bjergruiner og det tredje et stilleben, alle i små formater, som imidlertid med al tydelighed røber, at han hverken magtede eller mestrede denne maleforms teknik, endsiges var i stand til at grundere et lærred ordentlig. Herefter stiller det sig noget tvivlsomt, om han hos Ellermann har lært at male, i al fald kendes der ingen portrætmalerier på lærred fra Stavns hånd. Endvidere er det bemærkelsesværdigt, at de tre her omtalte billeder er malet året før hans død, og de to med borgruinerne er kopieret efter David Teniers den Yngre, formentlig efter kobberstik, da koloritten i de Stavnske billeder er så fjernt fra den, som Teniers plejede at benytte i sine festligste hollandske barokbilleder. En vis forudsætning for Jeppe Stavns kunstneriske kunnen må i al fald søges i de engelske og franske landskabsstik, der dukkede op herhjemme i midten af det 18. århundrede, og hvoraf der på Endrup-

holm fandtes adskillige. Selv om han ikke hos Ellermann har tilegnet sig oliemaleriets teknik, så kan han godt have tilegnet sig malerfagets og tegnekunstens elementære grundsætninger. Men endelig er der den mulighed, at hofjægermesteren har forvekslet Ellermann med f.eks. O. Wassmann (ca. 1730-84), der virkede som dekorationsmaler og havde værksted i St. Arden, og som vides at have lavet de endnu eksisterende dekorationsmalerier på Villestrup. Eller har Jeppe Stavn været i forbindelse med Viborg-maleren J. Baltzar Reimar (ca. 1724-79), der førte Mogens Thranes værksted videre, først og fremmest som dekorationsmaler? Interessant er det i al fald at konstatere, at man i dag ikke har mulighed for at tidsfæstne noget arbejde fra Stavns hånd før efter 1797 udover 3 rullegardiner (kat. nr. 1-3). Disse er nydeligt dekorerede rokokolandskaber, malet på ostelærred, med jægere, hunde, klappere, sø, skov, træer og hollandske huse. Tegningen på gardinerne er sikker, konturerne trukket op med blyant, men farverne er tunge og lerede, de mangler fuldstændig rokokoenes lette og elegante toner. Disse gardiner stammer fra det Endrupholm, der måtte vige pladsen, da man i 1805 fuldendte den nye hovedbygning (fig. 1).

Da man således kun har mulighed for at identificere 3 rullegardiner fra etatsråd Teilmans tid, må man antage, at Jeppe Stavns hovedbeskæftigelse indtil århundredskiftet har været anstrygnings- og dekorationsarbejde, der ved den senere ruminddeling på Endrupholm er gået til grunde. At Jeppe Stavns anden periode begynder i 1776 på Endrupholm må vist ses i sammenhæng med de byggearbejder, der det pågældende år blev indledt på avls- og staldbygningerne. Endvidere må man antage, at han også har arbejdet på egnens andre gårde, således også hos etatsråd A. C. de Teilman på Nørholm. Ligeledes blev egnens forskellige kirker i dette tidsrum istandsatte, således f.eks. Vester Nykirke, hvor bl.a. prædikestol og altertavle blev nystafferede

Fig. 1. Rullegardin fra Endrupholm. Kat. nr. 1.

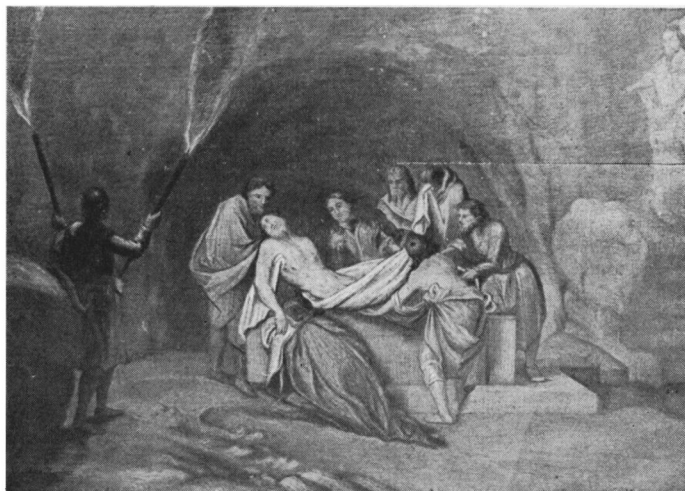

Fig. 2. Gravlæggelsen. Kat. nr. 5.

med grå maling og forgyldninger, efter man først havde ætset alle gamle farver, indskrifter og mulige billeder af.¹² I alterets topfelt på den gamle egetræsplade blev anbragt et nyt maleri af korsfæstelsen og i hovedfeltet et maleri af nadverens indstiftelse. Disse to tarveligt udførte malerier har i deres jævne malemåde så meget til fælles med de to bevarede religiøse billeder, der er signeret af Jeppe Stavn fra 1807 og 1808, at man uden betænkelighed kan tilskrive disse to alterbilleder hans hånd. Disse to religiøse billeder bekræfter med alterbillederne, at oliemaleriet ikke er hans felt, thi her møder vi atter de samme lerede farver, som han brugte, da han malede rullegardinerne. Kompositionen er bedst i »gravlæggelsen«, hvor billedet er bygget op omkring frelserens afsjælede legeme, der belyses af en osende fakkell, således at billedets periferi fortoner sig i mørket (kat. nr. 5) (fig. 2). Det andet billede »Peters fornægtelse« (kat. nr. 4) falder fuldstændigt fra hinanden og virker dårligt gennemarbejdet.

I 1801 overtog Tøger de Teilman (1776-1827) efter sin moder, etatsrådinde Sophie Amalie v. Gersdorff, fædrengården Endrupholm, ligesom han kom til at forestå driften af Kærgård for sin yngre broder, tidligere omtalte hofjægermester A. C. de Teilman til Kærgård. De to brødre besad en udpræget historisk interesse, hvortil kom en stor naturlglæde forenet med et dybtgående kendskab til botanik og zoologi.¹³ Inspireret af faderens ven, naturhistorikeren O. F. Müller (1730-84), der i sin tid havde sat sin broder til at afmale diverse dyr til værket *Zoologia Danica*, satte den unge herremand Jeppe Stavn til at male egnens flora og fauna, og efterhånden som arbejdet skred frem, nøjedes man ikke blot med afbildninger af egnens dyr, men gengav også fugle, man havde i udstoppet stand på gården. Billederne er udførte i vandfarve og gouache med papir som malergrundlag. Gouache er en dækfarve, der fremstilles ved, at vandfarve opløses i æggehvide eller gummiarabicum. Disse billeder er ikke udførte med indramning og ophængning for øje, men udelukkende som et videnskabeligt bilagsmateriale, der for fuglebilledernes vedkommende kulminerede med udgivelsen af A. C. de Teilmans »Forsøg til beskrivelse af Danmarks og Islands fugleliv«, trykt i Ribe 1821, et arbejde, der i samtiden var meget populært, og som har givet hofjægermesteren værdigheden som grundlægger af den danske ornitologi. Værket blev også hårdt angrebet, bl.a. af auditør Fr. Faber fra Slesvig, der i sine ornitologiske notitser fra 1824 fremkommer med en kritik af det Teilmanske arbejde, der på mange måder nærmer sig det usaglige og personlige, hvilket man også i dag inden for den ornitologiske forskning har erkendt.¹⁴

Det er først og fremmest disse fugletegninger (kat. nr. 30-58) (fig. 3), der er baggrunden for, at Jeppe Stavns navn ikke er gået i glemme, thi her har hans kunstneriske evner fundet deres felt, idet de alle er udført med minutøs nøjagtighed, farvegengivelserne er smukke og præcise, således

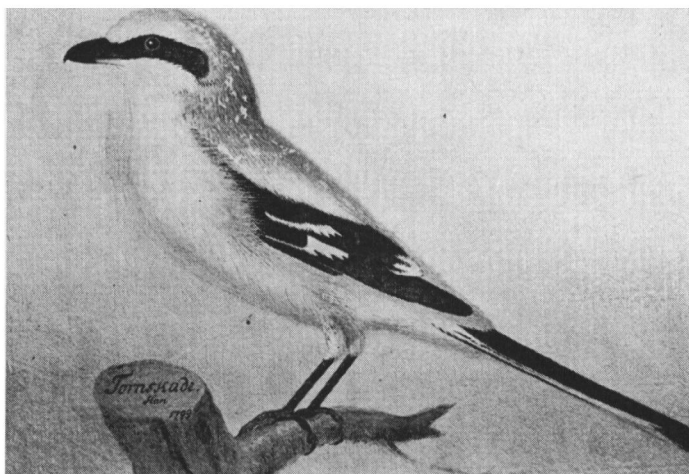

Fig. 3. Tornskade. Kat. nr. 30.

at man næsten fornemmer fjerenes naturlige spil, der er dybde og harmoni i de fleste af disse billeder, der som regel er afbildet med en blå himmel som baggrund. Disse fugletegninger var en vis årgang af hofjægermester Teilman udlånt til ornitologen N. Kjærbølling, der benyttede dem som grundlag for sin beskrivelse i sit værk *Danmarks fugle*, 1852, ligesom de af hofjægermesteren efter 1821 foretagne ornitologiske iagttagelser er indarbejdet i teksten.¹⁵

Af de botaniske arbejder er der ikke bevaret et eneste udover det tidligere omtalte nature morte billede med nogle citroner, æbler og pærer. Af dyre- og fisketegninger kendes der i dag kun et par enkelte (kat. nr. 59-61) (fig. 4); dyretegningerne er formentlig gået tabt, eller også har de aldrig været særlig omfangsrige, hvorimod fisketegningerne på et par enkelte nær blev af hofjægermester Teilman bortgivet til prins Frederik (VII), og disse gik til grunde ved Christiansborgs brand i 1884.

Blandt de Stavnske fuglebilleder findes et af en englærke,¹⁶ der ifølge påskrift er skudt og tegnet af Tøger de

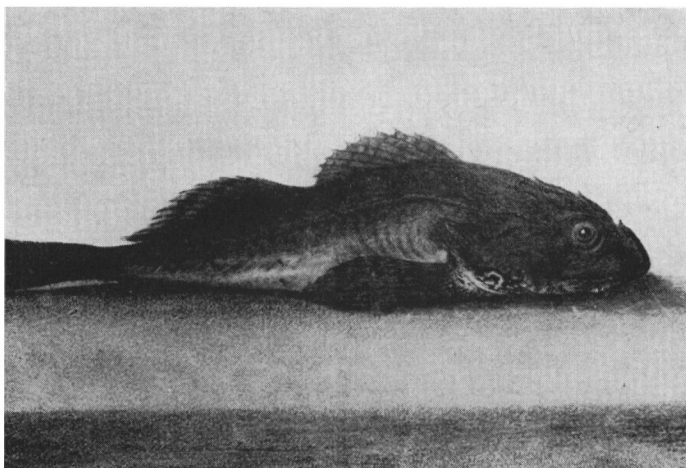

Fig. 4. Fisketegning. Kat. nr. 59.

Teilman. Herved får man et fingerpeg om, at Jeppe Stavn har virket som tegnelærer for etatsråd Teilmans børn, og formentlig har etatsråden også selv taget del i denne undervisning, da der fra hans hånd er bevaret nogle habile tegninger.¹⁷

Samtidig med påbegyndelsen af de zoologiske arbejder begyndte han at male miniaturemalerier på elfenben. Dette er en kunstgenre, der blandt herregårdskunstnerne kun har haft få udøvere, idet denne stedse har været dyrket i tilknytning til fyrstehofferne, hvor man siden renæssancens dage har bortgivet medaljer præget med fyrstens billede, senere hen et emaljeportræt og fra begyndelsen af det 17. århundrede et miniaturebillede som tegn på gunst.¹⁸ Malegrundlaget for miniaturebillederne var oprindeligt krideret karton eller pergament, der fra omkring 1750'erne blev afløst af elfenben, og efterspørgslen på dette materiale blev så stor, at man selv i Rom ikke var i stand til at fremskaffe den nødvendige mængde, hvorfor man i mange tilfælde benyttede ægyptisk nilheste-fortænder.¹⁹ Betegnelsen minia-

ture dækker ikke, som oftest antaget, over et bestemt lille format, men over en speciel maleteknik. Ordet er afledt af det latinske »minium« – dvs. mønje – og betegnelsen bør retmæssigt kun bruges i forbindelse med billeder malet i gouache og vandfarve med minutiøs penselføring.

Selv om teknikken ved de små malerier på elfenben er den samme som ved de zoologiske billeder, virker det forbløffende i det sydvestlige Jylland at finde en mand, der behersker en kunstart, hvis egentlige sted er blandt hofkunstnerne. Vel var Christian VII's regeringstid højdepunktet for miniaturemaleriet her i landet, idet kongen havde ikke færre end 2 hofminiaturemalere, Cornelius Høyer (1741-1804) og W. A. Müller (1733-1816), hvortil kom en del andre kunstnere, der i ny og næ leverede miniaturer til hofet. Med disse kredse ses Jeppe Stavn ingen kontakt at have haft, lige så lidt som han f.eks. kan ses at have været lærling eller svend i det relativ kendte Thorborgske værksted, hvor Andreas Thorborg (1730-80), assisteret af et større eller mindre antal svende levede af at afmale andre kunstneres arbejder, en produktion, der må betegnes som værende af jævn håndværksmæssig kvalitet. Naturligvis kan der nævnes eksempler på miniaturemalere uden for hovedstadens område, men disse er karakteristisk nok først og fremmest at finde i hertugdømmerne og herfra kan nævnes Carl Abelgaard (ca. 1749-95), Henrich Jacob Aldenrath (1775-1844), Friederich Carl Gräger (1765-1838) og Gottlieb Westphal (1775-1833).

Som den Stavnske miniatureproduktion på elfenben i dag foreligger, kan den ikke siges at være særlig omfattende (kat. nr. 19-23, 27-28), men her må man regne med, at tabet har været stort, idet det virker temmeligt påfaldende, at der i denne sammenhæng mangler billeder af Tøger de Teilman og hustru Else Hansen, af hofjægermester Teilman, hvorimod der foreligger billeder af herremandens moder, etatsrådinde Sophie Amalie v. Gersdorff, af sønnen

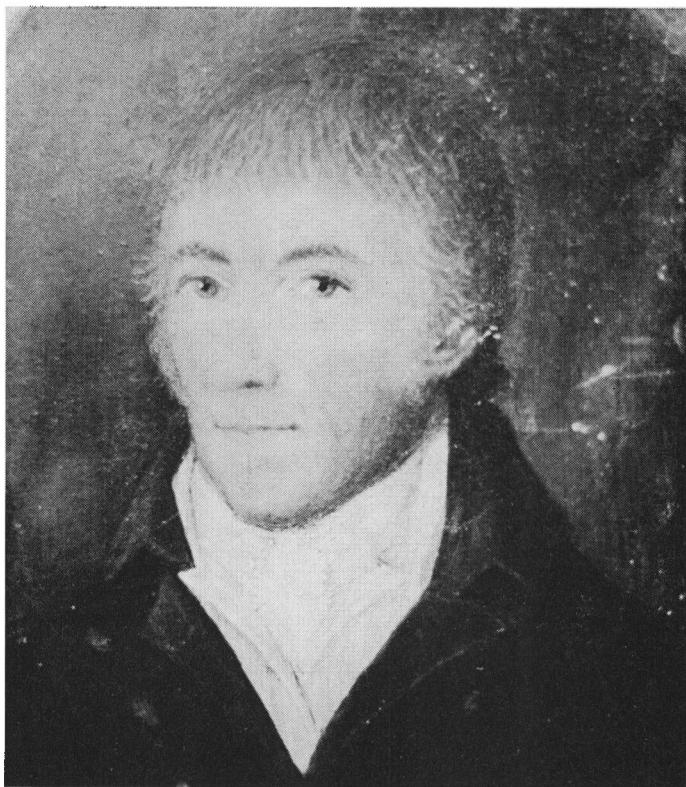

Fig. 5. Jeppe Stavn. Kat. nr. 19.

Tøger Reenberg de Teilman, af søsteren Ingeborg Christiane de Teilman og af hendes mand, pastor Peter Petersen fra Varnæs, der tidligere havde været hofmester på Endrupholm for etatsrådets børn og således daglig omgangsfælle med Jeppe Stavn.²⁰ Uden for den Teilmanske familiekreds har han desuden malet den tidligere omtalte akvarel af Friederich Arnth, af hvem han også vides at have malet en i dag forsvunden miniature. Desuden har han malet et miniaturemaleri af sig selv.

Bag selvportrættet (kat. nr. 19) (fig. 5), der er holdt i en leret kolorit, fornemmer man Andreas Brünniches mørke palet, hvis kunst Stavn har haft rigelig lejlighed til at studere på Endrupholm og de øvrige Teilmanske besiddelser, idet hele Teilman-slægten omkring 1765 var blevet portrætteret af denne kunstner. Selvportrættet er fortrinligt komponeret på billedfladen på en baggrund uden accesorier af nogen art og i en meget simplificeret farveskala, opbygget på en gråsort baggrund og med en intens brun farve i frakken; den hvide vest med en stribe gul og orange bringer en vidunderlig virkning i den ellers noget sonore farvesammensætning. Hertil kommer ansigtets rødbrune teint, de mørke øjne og det gråsprængte, mørke hår.

Portrættet af pastor Peter Petersen (kat. nr. 20) er udført som et profilportræt, hvis popularitet i datiden ikke så meget skyldtes, at det var let at male, men snarere et sværmeri for antikken, i hvis reliefskulpturer profilen var et tilbagevendende fænomen, og som var i overensstemmelse med fysiognomikerne, der lærte, at et menneskes karakter kan læses af hans ansigts omrids, hvilket bl.a. Goethe havde gjort sig til talsmand for.

Barnets bløde, pastelagtige farver har Jeppe Stavn formået at gengive i den smukke miniature af Tøger de Teilmans søn, Tøger Reenberg de Teilman til Endrupholm, St. Hebo og Søvigård (1805-52), der er holdt i de af kunstneren så yndede blålige toner (kat. nr. 23).

Begge de bevarede kvindeportrætter har haft en temmelig grim skæbne, idet billedet af Sophie Amalie v. Gersdorff (kat. nr. 22) har været antændt af et stearinlys og senere været underkastet en hårdhændet restaurering, således at den oprindelige lethed i farvernes blå-grønne toner er blevet ødelagt. Billedet af datteren, Ingeborg Christiane de Teilman (kat. nr. 21), er et fragment, idet kun halvdelen er bevaret, men dog tilstrækkeligt til, at man tør udtale, at denne vel nok er karnationen af hans kunstneri-

Fig. 6. Tøger de Teilman. Kat. nr. 25.

Fig. 7. Else de Teilman. Kat. nr. 26.

ske formåen. Miniaturens sarthed beror på udnyttelsen af elfenbenet, der kommer til syne under hudens farve, idet benets hvid-gullige toner har en blødhed og liv, som intet andet materiale har, når det skal gengive ansigtets naturlige farver. Forhøjet med lidt hvidt glanslys og skygget med lidt blåt giver det idealbilledet af den unge, forfinede herremandsdatter, hvis empiredragts blålige, pastelagtige farver røber en kunstner, der er mere end amatør.

Et er imidlertid, at Jeppe Stavn behersker gouacheteknikken og miniaturemaleriet på elfenben, et andet er, at hans benyttelse af elfenbenet som naturlig hudfarve vækker en betydelig interesse, idet dette viser, at han har haft et dybtgående kendskab til det internationale miniaturemaleri. Denne specielle teknik er først blevet benyttet af den italienske malerinde Rosalba Carriere omkring år 1700, hvis malerier forårsagede, at Cornelius Høyer optog denne malefaçon.²¹ Det Stavnske kendskab hertil stammer efter alt at dømme fra Joseph Serène d'Acquèria (1764-1853), der som fransk emigrant i 1793 slog sig ned i Horsens som miniaturemaler og tegnelærer. Han må, som uddannet i de franske malertraditioner, have haft kendskab

til denne teknik, og da han senere giftede sig med Tøger de Teilmans kusine, Gerhardine v. Gersdorff til Merringgård og Ussinggård, af hvem han malede en i dag forsvunden miniature, der fandtes på Endrupholm, er der herved dannet en vis naturlig forklaring på den viden og det kendskab, som Jeppe Stavn har haft til den internationale malerkunst. I det hele taget er det spørgsmålet, hvorvidt Jeppe Stavn ikke er kommet til Vestjylland fra Horsens-egnens gårde, hvor etatsråd Teilmans svogre residerede, den ene major Poul v. Gersdorff til Hanstedgård, der var indgifte i Lillien-skjoldernes familie, den anden, kammerherre Chr. Chrff. v. Gersdorff, der var gift med en datter af den bekendte stor-købmand Gerhard Hansen de Lichtenberg, der rundt om på sine gårde beskæftigede adskillige kunstnere, bl.a. den tidligere omtalte Mogens Thrane. Kendt er det i al fald, at den vestjyske murermester Mikkel Stobberup er kommet til Teilman-slægten fra Gersdorff'erne på Merringgård.²²

Nær op af miniaturemaleriet på elfenben ligger hans sølvstiftstegninger på karton, hvoraf der i dag haves kendskab til 3. De to er fremragende i deres omhyggelige udførelse og gengiver i profil Tøger de Teilman og hustru Else Hansen (kat. nr. 25-26) (fig. 6 og 7). Omkring de ovale billeder har Stavn tegnet en firkantet ramme med marmorering, som han har kopieret efter en ramme, der omgiver en pasteltegning fra anden kunstners hånd af hofjægermester Teilman.²³ Disse to tegninger bærer Jeppe Stavns signatur og årstallet 1810. Den tredje sølvstiftstegning, der ligeledes forestiller Tøger de Teilman, er usigneret, men denne gang i halvprofil; sidstnævnte tegning virker ældre, idet kunstnerens teknik ikke her har nået den fuldstændighed, som man vil kunne iagttage ved de to først omtalte (kat. nr. 24).

Året 1805 betegner afslutningen af byggearbejderne på Endrupholm, og fra dette år foreligger der et par smukke gouache-tegninger af den nye hovedbygning, malet i de

Fig. 8. Endrupholm 1805. Kat. nr. 14.

smukkeste blålige farver, således at himlen og havens træer toner sammen, og midt i denne symfoni ligger den harmoniske røde bygning med de hvide gesimser (kat. nr. 14 og 15) (fig. 8). I 1822 malede Jeppe Stavn på ny de samme motiver, men nu fornemmer man den efterhånden aldrende kunstner, idet lige så fremragende koloritten var i det første sæt tegninger, lige så svagt er den i det andet, men stadig er detaljerne udført med minutiøs nøjagtighed; nu er farverne blevet grønne, næsten lysegrønne, således at disse billeder virker noget afblegede i forhold til dem fra 1805 (kat. nr. 16 og 17) (fig. 9).

Til denne serie af billeder henhører også et meget fornøjeligt et, hvor man julemorgen ser Tøger Teilman med familie på vej til kirke. I forreste kane ser man herremanden med hustru varmt indpakket i kørepelse og tæpper og med en langhåret, gyldenbrun gravhund liggende for fødderne i kanen. Bagved ses en anden kane, som ligeledes er parat til afgang. Farverne er lette og festlige, og over billedet hviler en hyggelig stemning (kat. nr. 18) (fig. 10).

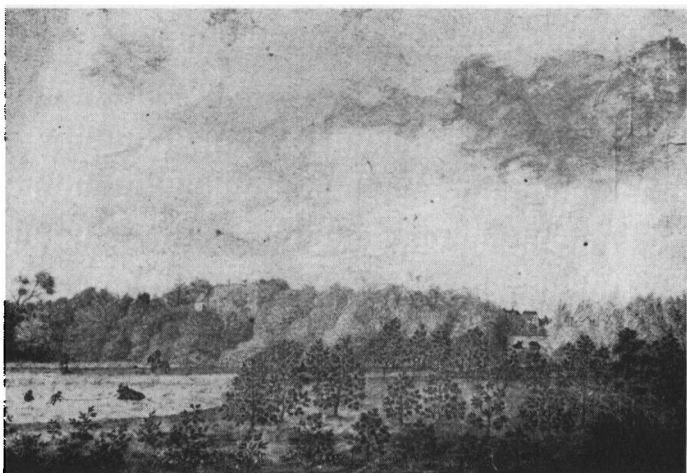

Fig. 9. *Endrupholm 1822. Kat. nr. 16.*

Sideløbende med de små billeder på elfenben gav han sig af med udskærings- og drejearbejder i samme materiale. Det ældste arbejde er formentligt et aflangt skrin (kat. nr. 69), hvor bunden er af træ, siderne elfenbensblade af samme tykkelse som dem, der er blevet knyttet til miniaturerne; låget er polygomformet, hvor benpladerne er påsømmet en træklods, således at toppladen er udskåret i et gennembrudt mønster. Både siderne og låget er bemalet med grøn-brunlige stiliserede blomster (fig. 11). Fra denne ret primitive konstruktion formåede han at udvikle sit elfenbensdrejeri til næsten det fuldkomne, hvilket kan iagttages ved de tre i øvrigt kendte æsker fra hans hånd. Disse er runde, hvor to af dem ligner hinanden meget, udført helt i elfenben, forsynet med et skruelåg, der er gennembrudt af skæringer (kat. nr. 70 og 71) (fig. 12). Den tredje, som har været en tabatiere, er indeni beklædt med skildpadde, og i låget har der oprindeligt siddet et miniaturemaleri, der senere er blevet erstattet med en af Jeppe Stavn skåret falk,

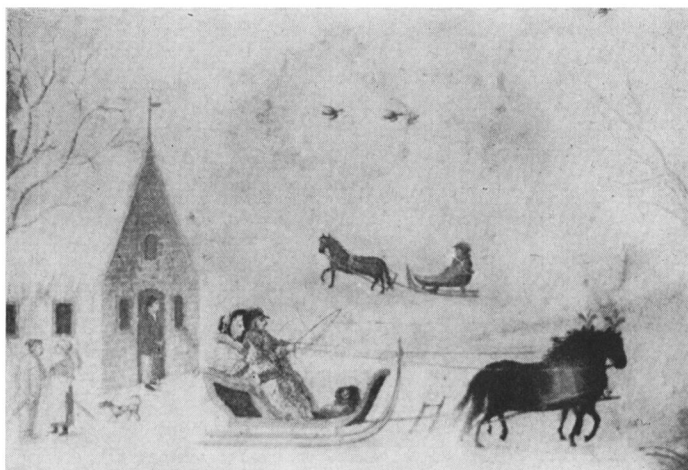

Fig. 10. Julemorgen. Kat. nr. 18.

ligeledes i skildpadde; herudenom er der graveret en à la grecqué-kant (kat. nr. 66).

Fra disse æskearbejder er der en naturlig overgang til hans øvrige elfenbensarbejder, der starter med en primitivt, groft skåret vestjysk bondekone med tophue og forklæde (kat. nr. 62), for ved det næste arbejde, der kendes, at nå en mere fuldkommen teknik, et arbejde, der er gået under betegnelsen »jagtens trofær« (kat. nr. 63). Dette forestiller en hare og to agerhøns udskåret i et stykke ovalt elfenben, og har oprindeligt været beregnet som et halssmykke. Nær dette arbejde ligger en overdådig skåren frugtkurv, ligeledes beregnet som halssmykke, men næsten dobbelt så stor i forhold til »jagtens trofær« (kat. nr. 65). Men det mest fuldkomne af disse små billedskærerarbejder er imidlertid »Den romerske Gud« (kat. nr. 64), der forestiller en nøgen mandsperson, der drejer ansigt og krop ind mod væggen. I dette lille arbejde når Jeppe Stavn faktisk det fuldkomne, således at det egentlig godt tåler sammenlig-

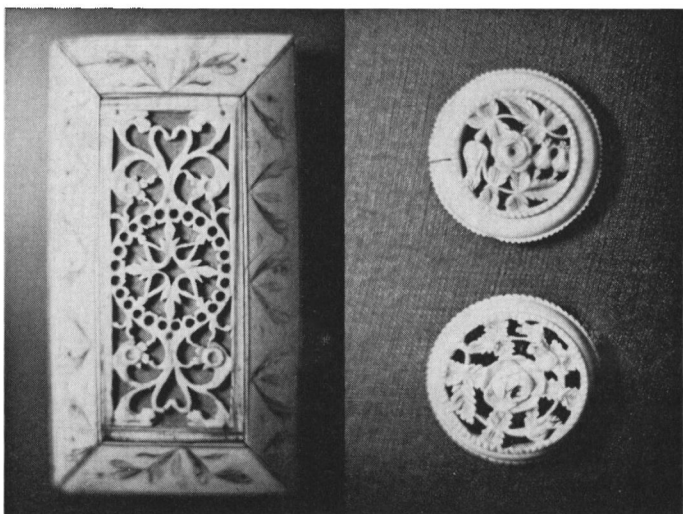

Fig. 11. Elfenbensskrin. Kat. nr. 69.

Fig. 12. Elfenbensæsker. Kat. nr. 70, 71.

ning med Lorenz Spengler (1720-1807), der vel nok er den bekendteste elfenbenskærer vi har haft her i landet, og hvis fornemme arbejder i dag opbevares på Rosenborg.

Ligesom Lorenz Spengler sleb Jeppe Stavn også rav, men her vanskeliggøres eftersøgningen noget ved, at medlemmer af den Teilmanske familie eller med dem indgifte familier har behersket denne kunst,²⁴ men af arkivalisk vej kan man i dag i al fald udpege to arbejder; det ene er et meget smukt hovedvandsæg (kat. nr. 74) (fig. 13), der er lavet i hjertefacon som en nøjagtig kopi af den gængse sølvform. Det andet arbejde er en gravstøtte over etatsråd Teilman (kat. nr. 75) (fig. 14); tre tilsvarende støtter fandtes på Gjellerupholm år 1900, men i dag er det kun muligt at finde et fragment af den ene af disse.

Også silhouetkunsten har Stavn beskæftiget sig med, idet bevaret er en silhouet af Tøger de Teilman på oprindelig hvid baggrund, der er gulnet med årene, og indfattet i en

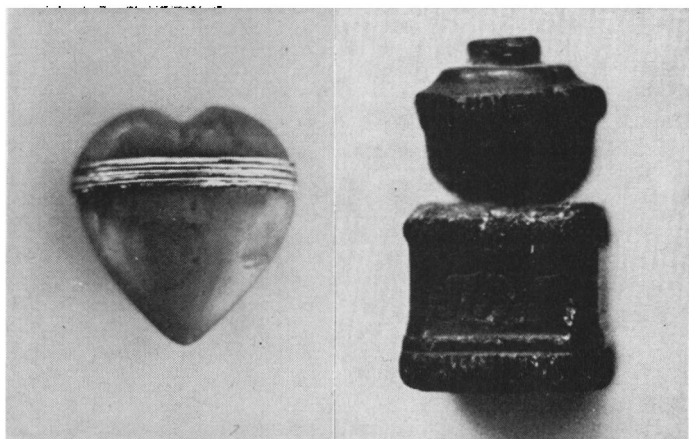

Fig. 13. Ravhovedvandsæg. Kat. nr. 74.

Fig. 14. Rav-»gravvase«. Kat. nr. 75.

ramme, der meget vel kan være sammenflicket af ham selv (kat. nr. 77). Derimod stiller det sig tvivlsomt, hvorvidt han har klippet silhouetten af Else Hansen, der er sort på grøn baggrund og indfattet i en firkantet mahogniramme med oval udskæring. Denne kan formentlig tilskrives Franz Liborius Schmidt (ca. 1762-1827), der levede som omrejsende silhouetklipper, og som i al fald vides at have klippet en garver Gotfredsen i Varde.

At Jeppe Stavn har skåret signeter lader sig ikke bestride, men en identifikation af de af ham skårne er ikke mulig, idet det vides, at slægten Teilman også har ladet andre skære deres signetstamper, der i dag forefindes både i sølv, messing og jern; alle de bevarede signeter gengiver våbenskjoldet i rokokiform, således at det heller ikke er muligt af stilhistorisk vej at foretage en udskilning. Det kan i al fald anføres, at f.eks. Jochum Bötticher i Ribe har graveret Teilman-våbenet, således som det bl.a. kan ses i det i sølv udførte skilt til brug for herresædet Endrupholms jagtbetjent.²⁵

Når hofjægermester Teilman oplyser, at Jeppe Stavn har efterladt sig flere kobberstik, må det erkendes, at disse er sporløst forsvundet. Men der er en vis sandsynlighed for, at jægermesteren har tænkt på de kobberplader, som J. M. Preisler (1715-94) og Jonas Hass (ca. 1720-75) havde stukket til brug for det af etatsråd T. R. Teilman i 1769 udsendte værk: »Tøger Reenbergs Samlede poetiske Skrifter«, og som beroede hos broderen på Endrupholm. At en erindringsforskydning er mulig bestyrkes ved, at notitsen bag på selvportrættet opgiver, at Jeppe Stavn først kom til Endrupholm i 1789, selv om han faktisk havde været der fast siden 1776, altså ti år før hofjægermesterens fødsel.

Igennem 50 år virkede Jeppe Stavn på Endrupholm ikke som ansat, men som logerende,²⁶ der vel er blevet lønnet efter ydelse. Fra de første 20 år kendes kun med sikkerhed 3 rullegardiner, og selv om man antager, at han har været beskæftiget med anstryger- og malerarbejde på Endrupholm og egnens øvrige gårde, hvis byggeaktivitet stort set var afsluttet omkring år 1800, føler man, at selve baggrunden for hans livslange ophold på Endrupholm er blevet overset, thi jagten, bordets og vinens glæder kan umuligt have udfyldt den resterende tid, selv om herredsskriver G. M. Friis, Endrup mølle, i et brev til sin datter Sophie tydeligt lader skinne igennem, at Jeppe Stavns fordruckenhed er almen kendt.²⁷

Den 29. september 1826 døde Jeppe Stavn og i 1827 Tøger de Teilman, og året efter holdt herregårdsarvingen Tøger Reenberg de Teilman en oprydningssauktion over overflødig inventar ikke blot fra Endrupholm, men også fra Kærgård, som hofjægermester Teilman opgav besiddelsen af i forbindelse med broderens død. Auktionskataloget²⁸ rummer et broget udsnit af gårdens inventar, lige fra to postvogne til en guldvægt og en »himmelkugle«, i alt 1378 genstande. Blandt disse numre noterer man sig med interesse en del effekter, der må stamme fra det Stavnske

atelier, der var placeret i øverste stokværk på Endrupholm. Således 3 staffelier, diverse kasser med farver og pensler, et dække til en drejelade, 6 sæt snittøj, 9 bundter drejehjern, 1 bundt ravfile, 1 pose med elfenben og diverse ravstykker. Endvidere er opregnet 32 oliemalerier og 22 akvareller, men desværre kan det ikke ses, om nogle af disse arbejder har noget med Jeppe Stavn at gøre. Endvidere udbydes til salg en mængde hamre, en marmorplade og 17 marmorstykker, og dette rejser spørgsmålet, om der har fundet stenhuggervirksomhed sted på gården. Elfenbensarbejdet »Den romerske Gud« lader ane, at Jeppe Stavn har haft en vis indsigt i billedhuggerfaget, og hans eget miniature- »gravmæle« lader forstå, at gravreliefkunsten ikke har været ham fremmed. Da skrifttyperne fra hans eget gravmæle går igen i det smukke senbarokke epitafie, som er sat over etatsråd Tøger Reenberg de Teilman og to hustruer i Vester Nykirke, hvor den flammende rødbrune marmorflade kun prydes af gyldne bogstaver og af 3 våbenskjolde. Og skulle Jeppe Stavns sidste arbejde blive den ejendommelige, men smukke terrakotta-gravsøjle, der efter Jeppe Stavns død blev rejst inde i Vester Nykirke over Tøger de Teilman og hustru? Det vides kun, at Jeppe Stavn har arbejdet i ler og formet skulpturer i dette materiale. Det skal ikke her tages endelig stilling til, hvorvidt en tilskrivning af f.eks. disse to gravmæler til Jeppe Stavn vil være forsvarligt, men med interesse noterer man sig, at hofjægermester A. C. de Teilman i en strid med oldtidsforskeren M. F. Arnth om, hvorvidt etatsråd A. C. de Teilman, Nørholm, har kløvet gamle runesten til gårdens brolægning, saltkar med videre, kalder Jeppe Stavn til vidne på, at der kun er kløvet sten uden inskriptioner.²⁹

At Jeppe Stavn har været en munter og glad person, en kender af musikkens og bordets glæder, og en, der forstod at sprede latter og glæde om sig, lader sig ikke betvivle, hvilket også bekræftes indirekte af jægermesteren, der i en

notits i sin dagbog om et besøg hos broderen efter Jeppe Stavns død skriver: »Den 16. Juni (1827) til Endrupholm, men det glade, fordums muntre Liv var borte. Jeg mødte min kjære Broder i Gaarden efter en Jagt. Mit eget Humeur var tridst ogsaa, bidrog at jeg fandt alt saa alvorligt«. ³⁰

Katalog over Jeppe Stavns arbejder

MALERIER

1. Ca. 1780. Dekorationsrullegardin, forestillende rokokolandskab med sø, huse og jæger.
(130×90) – malet på tyndt, fint lærred – og foroven forsynet med 3 stroppe, der har muliggjort billedets opspænding foran vinduet. Opspændt på nyt lærred i 1974 og indsat i blindramme.
Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
Proveniens: Stammer fra Endrupholm, hvorfra det kom til Gjellerupholm-samlingen.
Litt.: Om Gjellerupholm-samlingen og nuværende ejerforhold se: Carsten Teilman Hald: Vestjyske Adelsfolk, Den Teilmanske Portrætsamling på Gjellerupholm, Varde 1966.
2. Ca. 1780. Dekorationsrullegardin, forestillende rokokolandskab med hollandske huse, træer, jæger, hund og klapper.
(108×85), malet på tyndt, fint lærred. Har gennem mange år været opspændt på blindramme og indrammet af gyldne lister.
Ejer: Varde Museum (kat. nr. 2255).
Proveniens: Stammer fra Endrupholm, hvorfra det kom til Gjellerupholm-samlingen, der 1919 afhændede det til Varde Museum.
Litt.: Fra Ribe Amt, XII, s. 20, hvor Jeppe Stavn dog ikke er ophavet som ophavsmand.
3. Ca. 1780. Dekorationsrullegardin, forestillende et rokokoskovparti. Jvf. oplysningerne nr. 2. Ejers af Varde Museum (kat. nr. 2256).
4. 1807. Peter fornægter Kristus.
(27×33), maleri på træ. Signeret J. Stavn, 1807.
Ejer: Varde Museum (kat. nr. 2254).
Proveniens: Jvf. nr. 2.
5. 1808. Gravlæggelsen.
27×33,5, maleri på træ. Signeret af J. Stavn, 1808, pendant til 4.
Ejer: Varde Museum (kat. nr. 2253).
Proveniens: Jvf. nr. 2.
6. Korsfæstelsen. Maleri på træ.
Indsat i alterets topstykke i Vester Nykirke under en restaurering omkring år 1800.

- Tilskrivning til Jeppe Stavn er foretaget i forbindelse med denne artikel.
7. Nadveren. Maleri på træ.
Maleriet indsat i alteret i Vester Nykirke i forbindelse med en restaurering omkring år 1800.
Tilskrivning til Jeppe Stavn er foretaget i forbindelse med denne artikel.
 8. 1825. Borgruiner på klipper. (22×29), maleri på lærred.
På bagsiden følgende påskrift: »J. Stavn pinxit i Alders 78 Aar, 1825, efter D. Teniers«.
Ejer: Varde Museum (kat. nr. 2250).
Proveniens og litt.: Jvf. nr. 2.
 9. 1825. Borgruiner på klipper, pendant til 8.
(22×29), maleri på lærred.
På bagsiden følgende påskrift: »J. Stavn pinxit i Alders 78 Aar, 1825, efter D. Teniers«.
Ejer: Varde Museum (kat. nr. 2251).
Proveniens og litt.: Jvf. nr. 2.
 10. 1824. Stilleben bestående af æbler, citroner og druer.
(22×31), maleri på lærred. Signeret: J. Stavn, 1824.
Ejer: Ulla de Teilman Amby, Bornholm.
Proveniens: Jvf. nr. 1.
 11. En alkymist.
Billedet kendes ikke i dag, men fandtes på Gjellerupholm år 1900 som værende malet af Jeppe Stavn.
 12. Porten til Endrupholm.
Billedet kendes ikke i dag, men fandtes på Gjellerupholm år 1900 som værende malet af Jeppe Stavn.
 13. Flodparti. (9,5×11,5). Akvarel.
Flodlandskab med bygninger til højre i forgrunden; i midten forskellige personer og en hund. Gammel forgyldt ramme.
Ejer: Varde Museum (kat. nr. 2252).
Proveniens: Dette arbejde er ikke signeret, og museets katalog giver ingen oplysning om tidligere ejerforhold, men da det skønnes at være indkommet til museet samtidig med dette katalogs nr. 2, 3, 4, 5, 8, 9, er en tilskrivning til Jeppe Stavn formentlig forsvaret, selv om farveskalaen i billedet er noget lysere end i hans andre landskabsbilleder.

LANDSKABSBILEDER

14. 1805. Endrupholm. (24,5×32,5), gouache på papir.
Signeret: J. Stavn, 1805.
Indrammet i den originale mahogniramme med træbagklædning.
Hele billedet er malet i blålige toner. Billedets venstre side domineres af et stort træ, der blev plantet af etatsråd T. R. de Teilman,

om hvilket der i sin tid blev spået, at det ville falde, når den Teilmanske familie måtte opgive besiddelsen af Endrupholm. Træet faldt i 1834 – året efter at slægten havde forladt gården.

Ejer: Ulla de Teilman Amby, Bornholm.

Proveniens: Jvf. 1.

15. 1805. Endrupholm. Pendant til 14.
Proveniens: Stammer fra Endrupholm og har tilhørt afdøde fuldmægtig Holger Teilman, Hellerup.
16. 1822 (?) Endrupholm. »Jagt i Grimstrup krat«.
(22,5×32). Akvarel på papir. Signeret: J. Stavn, årstal mangler.
Billedet er holdt i grønne toner, og mellem havens træer ser man Endrupholm ligge. I forgrunden til hest Tøger de Teilman.
Billedets gamle betegnelse virker noget misvisende, da det just ikke foregår i Grimstrup, men forklaringen er vel den, at der har været et billede med angivne motiv, der nu er forsvundet, hvorfor betegnelsen er overført til dette.
Ejer: Ebba Hald, København.
Proveniens: Stammer fra Endrupholm, hvorfra billedet kom til Tøger de Teilman, Gjellerupholm, der forærede det til nevøen, apoteker H. C. A. Friis, Varde († 1933), hvis datter i dag ejer det.
17. 1822. Endrupholm. (23×33). Akvarel på papir.
Signeret: J. Stavn, 1822. Pendant til 16.
Ejer og proveniens: Jvf. 16.
18. Endrupholm. Gårdspladsen julemorgen.
(23×16). Akvarel på papir. Usigneret.
Foran en bindingsværksbygning ser man medlemmer af familien Teilman julemorgen i kane på vej til kirke.
Ejer: Edith Friis, Varde.
Proveniens: Har tilhørt Sophie Amalie de Teilman, g. m. pastor H. N. T. Friis, Hunderup og Vilslev, fra hvem det kom til sønnesønnen, apoteker H. C. A. Friis, Varde, hos hvis datter det i dag forefindes.
Litt.: Weilback's kunstnerleksikon III, s. 266, 1952.

PORTRÆTTER

19. Jeppe Pedersen Stavn, døbt 28. maj 1747, † 29. september 1826, søn af Peder Christensen og Karen Christensdatter. Ugift.
(12,5×10,5). Oval miniature på elfenben. Indrammet i en gylden ramme, der ikke er den originale. Vedr. indskrift på bagsiden henviser til ovenstående tekstaftnit.
Ejer: Ulla de Teilman Amby, Bornholm.
Proveniens: Har tilhørt hofjægermester A. C. de Teilman til Kærgård, hvorfra den kom til Gjellerupholm-samlingen.
Litt.: Vestjyske Adelsfolk, s. 76, jvf. kat. 1.
20. Pastor Peter Petersen, Varnæs (1779-1849).

- Portrætbeskrivelse, proveniens samt ejerforhold se Vestjyske Adelsfolk, s. 76, hvor billedet er gengivet.
21. Ingeborg Christiane de Teilman (1780-1863), g. m. pastor Peter Petersen, Varnæs, jvf. nr. 20.
Portrætbeskrivelse, proveniens samt ejerforhold se Vestjyske Adelsfolk, s. 76, hvor billedet er gengivet i forstørret størrelse.
22. Sophie Amalie v. Gersdorff (1743-1801), g. m. etatsråd Tøger Reenberg de Teilman til Endrupholm († 1788).
Portrætbeskrivelse, proveniens samt ejerforhold se Vestjyske Adelsfolk, s. 38, hvor billedet også er gengivet.
Tilskrivning til Jeppe Stavn er sket i forbindelse med nærværende artikel, idet manglende kendskab til denne kunstners arbejder tidligere har hindret en endelig stillingtagen til ophavsmanden.
23. Tøger Reenberg de Teilman til St. Hebo og Søvigård († 1852).
Portrætbeskrivelse, proveniens samt ejerforhold se Vestjyske Adelsfolk, s. 85, hvor billedet er gengivet.
24. Tøger de Teilman til Endrupholm og Hennegård (1776-1827).
Sølvstiftstegning på karton (4,2×3,8).
Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
Proveniens: Som nr. 18.
Litt.: Bjarne Teilman: Stamtavle over slægten Teilman(n) i Danmark og Norge, s. 28, 1928, hvor det er gengivet forstørret adskillige gange. I excursus til Vestjyske Adelsfolk er det fejlagtigt oplyst, at billedet er udført på elfenben.
25. Tøger de Teilman til Endrupholm og Hennegård (1776-1827).
Samme som 24. Sølvstiftstegning på karton (8,2×6,7).
Signeret: J. Stavn, 1810. Profilportræt i oval udskæring i firkantet indramning.
Ejer: Hellen de Teilman Wied, København.
Proveniens: Jvf. nr. 1.
26. Else de Teilman, f. Hansen (1780-1826), g. m. Tøger de Teilman, (jvf. 24 og 25), pendant til 25.
Sølvstiftstegning på karton (8,2×6,7). Signeret: J. Stavn, 1810.
Profilportræt i oval udskæring i firkantet indramning.
Ejer og proveniens: Som 25.
27. Martin Friedrich Arnth (1773-1823). Oldtidsforsker.
Akvarel fra før 1808. Den portrætterede er afbildet med en kartoffel i hånden.
Ejer: Det kgl. Bibliotek.
Proveniens: Har tilhørt Tøger de Teilmans datter, priorinde Anna de Teilman, Vemmetofte, der bortgav den til arkivar P. G. Thorsen, blandt hvis efterladte papirer tegningen forefindes.
Litt.: Arv og Eje, 1957, s. 80, hvor akvarellen er gengivet.
28. Martin Friedrich Arnth (1777-1823). Samme som 27.
Kendes ikke i dag.
Litt.: Arv og Eje, 1957, s. 84, hvoraf det fremgår i henhold til op-

lysninger fra hofjægermester A. C. de Teilman til arkivar P. G. Thorsen, at Jeppe Stavn har udført to portrætter af Arnth, der begge fandtes på Endrupholm, hvoraf det ene må være det under 27 nævnte.

D Å S E M A L E R I

29. Endrupholm (10,5×7,0). Miniaturemaleri på oval blikæske.
Billedet svarer til nr. 16.
Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
Proveniens: Jvf. nr. 1.

D Y R E B I L L E D E R

30. Tornskade (han) – *Lonius Excubitor*.
1799 (23×24). Artsbetegnelse påskrevet forsiden. Usigneret.
31. Et sæt spurve.
1800 (21×31). »Skudt i Roust Mølle«. Usigneret.
32. Gærdesmutte – *Sylvia Troglodytes*.
1803 (12×13). Artsbetegnelse påskrevet forsiden samt ordene:
»Iagttaget i Giørvad«. Usigneret.
33. Skallesluger – *Mergus Albellus*.
1806 (23,5×29,5). Signeret: J. Stavn.
34. Kirsebærfugl (hun) – *Fringilla Coccythranstes*.
1807 (18×16). Artsbetegnelse påskrevet forsiden. Usigneret.
35. Skade – *Pica Varia*.
1809 (27,5×37). En påskrift oplyser, at skaden er skudt ved Nørre Farup af N. Skøtte på Endrupholm. Signeret: J. Stavn.
36. Vandrefalk – *Falco Peregrinus*.
1809 (53×36). Signeret: J. Stavn.
37. Lærkefalken – *Falco Subbuto*.
1814 (26×31). Signeret: J. Stavn.
38. Præstekrave – *Charadrius Hiaticola*.
1818 (20×23,5). Signeret: J. Stavn.
39. Vagtelkonge – *Gallinus Grex*.
1819 (26×31). Signeret: J. Stavn.
40. Brokfugl – *Sylvia Throchilus*.
1821 (26×36). Signeret: J. Stavn.
41. Spurvekonge – *Sylvia Throchilus*.
1821 (12,5×15,5). Signeret: J. Stavn.
42. Kantisk terne – *Sterna Cantiaica*.
September 1822 (26×33). Usigneret.
43. Skæpper – *Sylvia*.
1822 (26×33). Signeret: J. Stavn.
44. Leahs stormsvaler – *Thalassidrona Leachii*.
1825 (18×20).

45. Muddersnerpe – Totanus Hypoleucus.
(19×20). Usigneret og udateret.
46. Sort and – Anas Nigra (enårig).
(24×31,5). Usigneret og udateret.
47. Lynglærke – Alanda Arborea.
(20×25). Usigneret og udateret.
48. Natugle – Strix Aluco.
(43×29). Usigneret og udateret.
49. Måge – Sterna Nigra (enårig før høstfældning).
(19,5×28,5). Usigneret og udateret.
50. Vandstær – Cinclus Aquaticus.
(20×15). Usigneret og udateret.
51. Gul Pirol – Oriolus Galbula.
(23×16). Usigneret og udateret.
52. Grønspætte – Picus Viridis.
(35×25). Usigneret og udateret.
53. Glente – Falco Nibersito.
(29×31). Usigneret og udateret.
54. Due – Columbæ.
(25×29). Usigneret og udateret.
55. Ryle – Tringæ.
(20×25). Usigneret og udateret.
56. Fuglekonge – Regulus.
(12×14). Usigneret og udateret.
57. Gærdesmutte – Troglodytinæ.
(15×18). Usigneret og udateret.
58. 2 studietegninger af ørneklør.
1820 (20,5×32). Signeret: J. Stavn.
59. 3 fisketegninger, en fra 1805, en fra 1812 samt den 3. udateret.
60. Hermelinen i vinterdragt.
1797 (29×40). Signeret: J. Stavn.
61. Hermelin (brun).
1808 (47×60). Signeret: J. Stavn.

ad 30-61:

Tegninger er udført i gouache og vandfarve på papir.

Ejer: Ebba M. M. Hald og Edith M. M. Friis. (Nr. 56 og 57: Hel-
len de Teilman Wied).

Proveniensen: Har tilhørt hofjægermester A. C. de Teilman til Kær-
gård († 1852), hvorfra de kom til broderens dattersøn, lægen og
zoologen, dr. phil. Gabriel Michaël Friis, Tønder, hos hvis to søn-
nedøtre de i dag findes.

Litt.: Oluf Nielsen: Historiske Efterretninger om Skads Herred,
s. 138, 1862, hvor det fejlagtig oplyses, at fuglebillederne blev
solgt, hvilket altså ikke har været tilfældet.

Ribe Stiftstidende, 1930, den 30. januar, s. 1.

Vestkystens kronik, 12. juli 1939, v. Lis Kjelst og Sophie Amalie Bratli: Endrupholm.

Fra Ribe Amt VI, s 610, note og XII, s. 20.

Weilback's kunstnerleksikon III, s. 266, 1952.

N. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852. Heri omtales den såkaldte Endrupholmske »olialede« Fuglesamling, som ved værket's udgivelse var anbragt i Kjærbøllings »Naturaliecabinet« på Amalienborg – disse »olialede« billeder er dem her under 30-58 anførte. Om samlingens oprindelige størrelse har man intet kendskab, men da hovedparten har henligget uindrammet, vil det være rimeligt at regne med et vist tab.

ELFENBENSARBEJDER

62. Vestjysk bondekone (4,5×1,5). Elfenben, groft skåret.
Ejer: Edith Friis, Varde.
Proveniens: Jvf. 16.
63. Jagtens trofæer (4,5×2,0). Elfenben; en hare og 2 agerhøns udskåret som en oval medaljon, der har været beregnet som hals-smykke.
Ejer: Edith Friis, Varde.
Proveniens: Jvf. 16.
64. En romersk gud (4,5×1,8). Elfenben; forestiller en nøgen mandsperson, der drejer ansigtet og kroppen ind mod væggen.
Ejer: Edith Friis, Varde.
Proveniens: Jvf. 16.
65. Frugtkurv (4,5×3). Elfenben; udskåret som oval halsmedaljon.
Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
Proveniens: Har tilhørt Sophie Amalie de Teilman, g. m. pastor Hans Nicolai Tranberg Friis, hvorfra det kom til sønnedatteren, generalinde Sophie Kühnel, hvis brordatter ejer den i dag.
66. Tabatiere (5,2×2,0). En rund æske drejet i elfenben og indvendig beklædt med skildpadde. I låget en fordybning, hvor der tidligere har siddet et miniaturemaleri, der ikke kendes mere. I fordybningen er der i nyere tid blevet indsat en lille falk, der ligeledes er skåret af Jeppe Stavn.
Ejer: Ulla de Teilman Amby, Bornholm.
Proveniens: Stammer fra Endrupholm, hvorfra den er indgået i Gjellerupholm-samlingen, jvf. 1.
67. Nálehylster (7,4×2,3). Cylinderformet elfenbensrør, der i enderne afsluttes af en plade i skildpadde.
Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
Proveniens: Jvf. 65.
68. Nálehylster (4×3,5). Hylster i elfenben med afrundede hjørner og inden i foret med fløjl.
Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
Proveniens: Jvf. 65.

69. Aflang æske med polygomformet låg. Elfenben med træbund og træstiver i låget ($10,2 \times 5,3 \times 3,5$).
Lågets topstykke er en udskåret, gennembrudt elfenbensplade. Lågets og æskens sider er bemalede elfenbensplader med stiliserede grønne planter; hængsler og lukkemekanisme.
Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
Proveniens: Jvf. 18.
70. En rund elfenbensæske ($3,5 \times 2,3$). Denne er drejet i ét stykke, låget er gennembrudt af skæringer og skrues på æskens underdel, der er profileret.
Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
Proveniens: Jvf. 65.
71. En rund elfenbensæske ($3,4 \times 2,2$). Næsten identisk med 70.
Ejer: Edith Friis, Varde.
Proveniens: Jvf. 18.
72. En garnvinde af elfenben (8 cm bred), forsynet med skaft, der ender i manchete med bogstavet C og en hånd. På skaftet to »medaljon'er« med blålige sten.
Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
Proveniens: Jvf. 18.
73. Et udskåret stykke elfenben, Gjellerupholm-samlingen.
Kendes ikke i dag.

RAVARBEJDER

74. Hovedvandsæg ($5 \times 4,5$), tilslebet af ét stykke rav.
Ejer: Edith Friis, Varde.
Proveniens: Fra Endrupholm er det indgået i Gjellerupholm-samlingen, hvor cand. agro. Tøger de Teilman († 1936) gav det til sin kusine, generalinde Sofie Kühnel, hvis brordatter i dag ejer det.
75. Mindestøtte over etatsråd T. R. Teilman († 1788) til Endrupholm. På en firkantet profileret sokkel af rav er der anbragt en ravn (3,5 × 1,7 × 2,0). Soklen bærer årstallet 1788, d. 21. dec. og bogstaverne TRT.
Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
Proveniens: Jvf. 65.

Tre tilsvarende mindestøtter fandtes på Gjellerupholm, hvoraf de to må antages at være gået til grunde, medens resterne af den tredje findes hos Ulla de Teilman Amby, Bornholm.

Udover de her anførte ravarbejder fandtes der på Gjellerupholm en stokkeknop, en flacon samt et signet med TRT, men disse arbejder har det ikke været muligt at finde frem til.

Endelig findes hos frk. Edith Friis, Varde, en lille ravtræsko samt et andet stykke udskåret rav, der kan være skåret af Jeppe Stavn – dog er træskoens vel snarere skåret af cand. jur. Frederik Nielsen (1847-74), jvf. Fra Ribe Amt 1970, s. 402.

ALABASTARBEJDE

76. Et gravrelief i Louis XVI stil (5,5×7,0).
 Med hensyn til indskriften henvises til tekstafsnittet s. 66.
 Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
 Proveniens: Jvf. 1.
 Med hensyn til øvrige stenarbejder henvises til tekstafsnittet s. 85.

LERARBEJDER

Hos kgl. translatør Asger Teilman-Friis, Herschendsgave, fandtes forskellige lærarbejder, der var udført af Jeppe Stavn.
 Nuværende ejer ukendt.
 Proveniens: Fra Endrupholm kom de til datteren, Sophie Amalie de Teilman, g. m. pastor H. N. T. Friis, og herfra til sønnesønnen Asger Teilman-Friis.

SILHOUETTER

77. Sort silhouet på hvidt papir i den originale ramme, forestillende Tøger de Teilman til Endrupholm († 1827).
 Ejer: Ebba M. M. Hald, København.
 Proveniens: Jvf. 18.
78. Hos Asger Teilman-Friis, Herschendsgave, fandtes endvidere endnu et par silhouetter, der skulle være klippet af Jeppe Stavn.

KOBBERSTIK

79. Ingen af disse kendes i dag, jvf. tekstafsnittet s. 84.
 Blandt de Stavnske fugletegninger har der imidlertid fra gammel tid henligget et kobberstik af en fisk med betegnelsen »Mallem silurus Glaris Lin under bugen«, der er stukket af den relative ukendte kobberstikker Andreas Heckel (1747-99). Det har ikke været muligt at finde nogen forbindelse mellem denne kunstner og Jeppe Stavn, hvorfor muligheden af, at den til grund for dette stik udarbejdede tegning skulle have Jeppe Stavn som ophavsmand formentlig kan udelukkes.

SIGNETER

Se tekstafsnittet s. 83.

Denne artikel er kun blevet muliggjort ved stor imødekommenhed og uendelig hjælpsomhed fra samtlige af de i ovenstående katalog anførte ejere, hvorfor jeg herved overbinger min hjerteligste tak.

En speciel tak til museumsinspektør S. Manøe Hansen, Varde Museum, og til cand. pharm. Steffen de Teilman Hald for de mange berigende diskussioner over emnet, for hjælp ved opmålingen og beskrivelsen, samt for fremskaffelse af det fotografiske materiale.

LITTERATUR:

- Carlander: Miniaturmålere i Sverige, 1897.
 Torben Holck Colding: Aspect of Miniature Painting, 1953.
 E. Lemberger: Bildnis-Miniatur i Skandinavien.
 F. Meldahl og P. Johansen: Det kgl. Akademie for de skønne Kunster 1700-1904, 1904.
 Rigsarkivet: En pakke vedr. elever ved kunstakademiet i perioden efter 1769.
 Bertel Chr. Sandvig: Collectanea til et dansk Kunstnerlexicon. Udg. af P. F. Suhm (ved F. Nyrup IV) 1775.
 Weilbacks kunstnerleksikon I-III, 1947-52.
 N. H. Weinwick: Maler-, Billedhugger-, Kobberstikker-, Bygnings- og Stempelskiærer Kunstens Historie i Kongerigerne Danmark og Norge samt Hertugdømmerne, 1811.

NOTER:

1. Carsten Teilman Hald, Vestjyske Adelsfolk, s. 56, 1966. Weilbacks kunstnerleksikon I, s. 166, 1947.
2. Trap Danmark, 5. udg. IX, 2, s. 826.
3. H. K. Kristensen: Estrup Hovedgård i Malt Herred, s. 75, 1968, hvor de Lautrepske billeder er gengivet.
4. Kirsten Agerbæk: Klassicismen i Sydvestjylland, 1970. At herremændene af Teilman-slægten selv i større eller mindre omfang har givet udkast til bygningerne beror på familietradition.
5. Oluf Nielsen: Historiske Efterretninger fra Skads Herred 1862, s. 138.
6. Den 30. januar 1930.
7. V. Richter: Jægermesteren på Kærgård, FRA VI, s. 610.
8. P. Halkiær Christensen: Herregårdsmøbler på Varde Museum, FRA XII, s. 20.
9. Arv og Eje, Årbog for Dansk kulturhistorisk Museumsforening, s. 80, 1957.
10. Weilbacks kunstnerleksikon III, s. 265-66, 1952.
11. Landsarkivet Viborg; kirkebogen for Farstrup sogn, Slet herred, Ålborg amt, 1747 fødte.
12. Nationalmuseets arkiv; Vester Nykirke, Skads herred, Ribe amt.
13. C. Dalgas: Ribe amt, bl.a. s. 183, 1830.
14. B. Løppenthin: Danske ynglefugle i fortid og nutid, 1967.
15. N. Kjærbølling: Danmarks Fugle, 1852. Skandinavien Fugle (v. Jonas Collin).

16. Hos Ebba M. M. Hald, København.
17. En rødkridtstegning og 2 kultegninger er bevaret hos Ebba M. M. Hald, København.
18. Torben Holck Colding: Smykket og miniaturen, i »Smykket i dansk eje«. Det danske Kunsthindustrimuseum, 1960.
Torben Holck Colding: Den lille portrætkunst, s. 25-60, 1949. (Under redaktion af Albert Fabritius og Louis Grandjean).
19. L. Spengler: Ny Samlinger af Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Skrifter II, s. 214, 1783.
20. Folketællingslisten fra 1801 omtaler ham som værende hofmester for etatsråd Teilmans børn.
21. Torben Holck Colding: Cornelius Høyer, s. 40, 1961.
22. Carl Lindberg Nielsen: Varde Bys Historie, s. 201, 1942.
23. Carsten Teilman Hald: Vestjyske Adelsfolk, s. 32, 1966.
24. Apoteker A. C. Teilman-Friis, Nykøbing Mors, var bl.a. en habil ravsliber; jvf. endvidere efterskriften til kat. nr. 75.
25. Jagtskiltet findes hos Hellen de Teilman Wied, København.
26. Folketællingslisten fra 1801 oplyser, at der på Endrupholm fandtes to logerende, hvoraf den ene var Jeppe Stavn, hvis profession opgives som maler. Da folketællingen fandt sted i 1787, ses Jeppe Stavn ikke at have været på Endrupholm på mandtalsdagen.
27. Brevet er dateret den 24. april 1820 og beror hos Edith M. M. Friis, Varde. Om herredskriferen se endvidere: FRA, s. 445-466, 1962.
28. Auktionskataloget er trykt i Ribe 1828.
29. Jvf. note 7, s. 619.
30. Hofjægermester Teilman har efterladt sig 2 dagbøger, hvoraf den her citerede først og fremmest handler om ungdomserindringer og rejsebeskrivelser; denne findes hos Ebba M. M. Hald, København. Den anden, der især rummer meteorologiske og ornitologiske oplysninger, findes hos Hellen de Teilman Wied. København.